

מעדני כהן

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א

גליין 24

פרשת בשלח תש"פ

בענין מי שעומד בתוך סעודתו ביום שבת האם הוא יכול להוציא אורח שלא שמע קידוש ידי חובתו

גופא אמירת הקידוש, אע"פ שלא פטר האי ברכה השתיה אצל השותה אבל כיון דשתה מן היין ונתקיים בו המבדך צריך שיטעום יצא ידי קידוש.

יבואר אם בקידוש הלילה גם כן בענין שברכת בורא פה"ג יפטור את השותה מברכת הנהנין

והנה נראה דלענין קידוש הלילה אם קידש והתחיל לאכול והגיע אורח בתוך סעודתו האם על המקדש לברך גם ברכת הגפן להוציא שיהי המקדש פטור מברכת הגפן, ובעיקר מצוות הקידוש הרי יוצא בלא בפה"ג כמבואר (בשו"ע סי' רע"א ס"ד ע"פ דברי הירושלמי הובא בתוס' פסחים דף ק"ג ע"ב) דבסעד סעודתו מבעוד יום וברך ברכת הגפן בתוך סעודתו, דכשהגיע הלילה פורס מפה ומקדש ואינו מברך ברכת היין אלא ברכת הקידוש לחוד, שהרי אינו צריך לברך ברכת היין, וא"כ הכי נמי כיון שלשתיית היין אינו צריך את ברכת בורא פה"ג תו אינו צריך להוציא בזה ויבואר לקמן בענין זה, אמנם הכא איירינן בקידוש היום שכל הקידוש הוא ברכת פה"ג ובזה יש להסתפק אם אין ברכת פה"ג מתרת השתיה לאחד מהם אינו חשוב כברכת פה"ג שיצא בזה ידי"ח קידוש היום.

יבואר אם קידוש של שחרית הוא כקידוש של לילה או שאינו אלא לקבוע הסעודה על היין

ונראה לכאורה לומר דהדבר תלוי במה שנחלקו הראשונים בטעם תקנת הקידוש ביום, דהנה הרמב"ם פרק כ"ט משבת הלכה י' כתב וז"ל ומצוה לברך על היין ביום השבת קודם שישעוד סעודה שניה, וזה הוא הנקרא קידושא רבא, מברך בורא פרי הגפן בלבד ושותה ואחר כך יטול ידיו ויסעוד, ואסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש, וגם קידוש זה לא יהיה אלא במקום סעודה, עכ"ל, ובהשגת הראב"ד שם השיג על מה שכתב הרמב"ם שאסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיקדש, וע"ז כתב וז"ל א"א בחיי ראשי אם מסבא אמרה לא סבר מימיו סברא פחותה מזו³ ולפי שקראוהו קדושא רבא יצא לו, ואינה כלום, שכבר נתקדש היום בכניסתו על היין קודם שיטעום וכו' עכ"ל.

ברכה זו, וא"כ פשוט שאינו פטור שאר משקין אלא אם שתה יין אבל בלא"ה אינו שותה שאר משקין על סמך ברכת הגפן.

³ והנה לשון זה בהשגת הראב"ד כתב גם על הרמב"ם בפרק ב' מהלכות שאר אבות הטומאה הלכה י' וז"ל הרמב"ם שחיתת עכו"ם נבילה ומטמאה במשא ואפילו ישראל עומד על גביו, ואם שחט בסכין יפה שחיתתה כראוי אחד העכו"ם ואחד הכותי או גר תושב שחיתתו נבילה, וקרוב בעיני שאף זה מדברי סופרים שהרי טומאת ע"ז וטומאת תקרובתה מדבריהם כמו שיתבאר, ובגלל ע"ז נתרחקו הכותים ונאסרה שחיתתן, וא"ת ותלא היא אסורה באכילה דין תורה, לא כל האסור באכילה מטמא שהרי הטריפה אסורה וטהורה, וא"ל לחייב כרת על טומאה זו על ביאת מקדש ואכילת קדשיו אלא בראיה ברורה, עכ"ל, ובהשגת הראב"ד כתב וז"ל א"א זו היא אחת מסברותיו ואין כבולן פחותה מזו כי עובדי כוכבים הם כבהמות ואין מטמאין ואין מיטמאין עם הדומה לחמור הן גוים כמור מודלי ואת כולם ישא רוח והחושב אותם לכלום אסף רוח בחפניו, עכ"ל.

⁴ שיטת הרמב"ם דקידוש היום משום חובת קידוש וגם משום לקבוע סעודתו על היין

הנה הרמב"ם פרק ל' משבת ה"ט, כתב וז"ל חייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת אחת ערבית ואחת שחרית ואחת במנחה וכו' וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על יין וכו' וכן בימים טובים, עכ"ל.

ובכס"מ שם כתב דמדברי הטור סימן רצ"א נראה שמפרש דברי רבינו דר"ל שיקדש גם בסעודה שלישית על היין קודם סעודה כמו בשאר סעודות, [שכתב שם אחר שהביא שהר"מ הי' קובע סעודה שלישית על היין, שהרא"ש לא הי' מברך על היין

שמעתי שנחלקו תלמידי חכמים במי שקידש על היין בשבת ביום והתחיל בסעודתו ובתוך כך בא לפניו אורח שרוצה לצאת ידי חובת קידוש מאותו בעה"ב כיון שאינו רוצה לשתות מן היין האם יכול הבעה"ב להוציא ידי"ח, והיינו דבעלמא כבר כתב הרמ"א סימן רע"ג ס"ד דגם בקידוש שחרית יכול מי שכבר קידש ובירך בפה"ג לקדש להוציא את השומע ידי"ח אע"פ שאינו אלא ברכת הנהנין, כיון דקידוש היום הוי חובה להכי שפיר יכול להוציא את מי שלא יצא עדיין מדין ערבות, אלא דכשמוציא את חבריו בבורא פה"ג הרי חבריו שותה מן הכוס שבירך המשמיע עבורו, אבל בענייניו שהשומע אינו רוצה לשתות מן היין של קידוש יש להסתפק אם יצא ידי"ח בברכה זו.

יבואר אם ברכת היין של קידוש שחרית אם מהני גם אם אינו פטור מברכתו את שתיית הכוס

ועיקר הספק בזה הוא שכיון שאותו השומע אינו שותה מן הכוס ובקידוש היום מה שצריך השומע לצאת ידי"ח היינו בשמיעת ברכת בופה"ג על כוס של יין, והמשמיע אינו זקוק לברך ברכת בופה"ג כיון דהוא עצמו הרי הוא עומד בתוך הסעודה ונפטור כבר בברכת היין שבירך בתחלת סעודתו, וא"כ ברכת בופה"ג שבירך אינו מתיר לשום אדם את שתיית היין שהרי להמבדך לא הוצרך ברכה זו להתיר שתייתו שהרי כבר בירך על היין והשומע אינו שותה מן הכוס וא"כ האי ברכה לא התירה שתיית יין למאן דהוא ובזה נראה שאינו חשיב ברכה כלל², או דכיון דעליו לברך ברכת בופה"ג שהרי ברכת הגפן היא

¹ יבואר אם בקידוש שחרית אם יוצאים השומעים אם לא ישתו מן היין

והנה למה שאמר מרן הגר"י זצ"ל שאינו יוצא בקידוש שחרית בלא שתייה שהרי אינו אלא ברכת הנהנין ולחייב כל שלא שתה ממנו אין הברכה עולה לו, א"כ חייב השומע לשתות מן הכוס של קידוש, וא"כ כיון שיצא השומע את ברכת פה"ג ושתה מן היין בוודאי יצא.

אבל למה שנחנה רוב העולם שאין מקפידין לשתות מן הכוס של קידוש, ולכאורה נראה דברא"ש פרק ערבי פסחים סימן ט"ז מבואר דס"ל שיוצאים השומעים גם בלא שתייה, דבמעשה דההוא סבא דשתה קודם המקדש כתב וז"ל וא"ת וההוא סבא היאך שתה קודם המבדך הא אמרינן בפרק שלשה שאכלו (דף מז א) אין המסובין רשאים לטעום עד שיטעום המבדך, ויש לומר שפשוט ידו ליקח הכוס לפי שהיה מאריך אבל עדיין לא שתה, ויש מפרשים היינו דוקא גבי המוציא שצריך המבדך לטעום כדאמרין בפ' ראוהו ב"ד (דף כט א) לא יפרס אדם פרוסה לאורחים אא"כ אוכל עמהם הלכך לא יטעום אחר לפניו. אבל גבי קידוש דאין חובה רק שיטעום אחד יכול אחר לטעום לפניו, עכ"ל, ומבואר בדבריו דאין חובה לטעום רק אחד ואין צריכים הכל לשתות מן הכוס וצ"ע.

ושמעתי מירידי הגאון ר' מנחם טוקר שליט"א ששמע מהגאון ר' אפרים זלניק זצ"ל ששאל למרן הגר"י זצ"ל אם קידוש שחרית אינו אלא ברכת הנהנין או שיש בזה עוד עניין חוץ מברכת הנהנין שבו, ואמר לו מרן הגר"י זצ"ל שזו שאלה, ונפק"מ אם להנודע ביהודה דאין ערבות לנשים אם יכול להוציאם בברכת קידוש שחרית דאי נימא שאינו אלא ברכת הנהנין יכול להוציאם אבל אם הוא קידוש אינו יכול להוציאם, ונפק"מ עוד אם יכול להוציא בן חו"ל בקידוש היום אע"פ שאינו מחוייב בדבר שאיני נאמא דאינו אלא ברכת הנהנין שפיר יכול להוציאם אבל איני נאמא שהוא חייב קידוש וכדומה אינו חשיב בר חיובא להוציאם.

² ושמעתי מהגאון ר' מנחם טוקר שליט"א ששמע מהגאון ר' ישראל יעקב פישר זצ"ל שאמר שמי שיצא בברכת פה"ג בקידוש היום אע"פ שלא שתה מן היין יכול לשתות שאר משקין על סמך ברכה זו ונמצא דשפיר יצאו בברכת פה"ג אע"פ שלא שתה הם משום שפוטרים מברכה על שאר משקין, אכן במ"ב סימן קע"ז ס"ק ג' כתב וז"ל ודע שאם קידש על היין והוציא אחרים בברכתו אם לא טעמו מכוס של קידוש ורוצים לשתות שארי משקין אף שהיו לפנייהם בשעה שבירך על היין צריכים לברך על המשקין כי הטעם שיון פטור הוא משום שכל המשקים תפלים לו וכשאנו שותה לא שייך טעם זה, עכ"ל, ומבואר במ"ב דלא כדעת הגר"י פישר זצ"ל ולכאורה מוכרח כן דהגע עצמך אם יברך בפה"ג על ענבים שפוטרים בדיעבד, האם יוכל לשתות שאר משקין על סמך

והנה בבאיור פלוגתתם בזה נראה דהנה בגדר קידוש היום הנקרא בגמ' פסחים דף ק"ו "קדושה רבא" לכא"ז צ"ב מהו עניין קידוש זה דהא אין מברכים שום ברכה על כוס זה חוץ מבפ"ג וא"כ צ"ב מהו גדרו ובאיורו של קידוש זה, והנה בר"ן פסחים דכ"ב מדפי הרי"ף כתב וז"ל אלא משום שכבוד יום עדיף מכבוד לילה, ראו חכמים לעשות ביום זכר לקידוש והיינו בפ"ג ותו

קודם סעודה שלישית ומשמע דדעת הטור שהר"מ ס"ל שמברכין על היין קודם סעודה שלישית) ומסיים בכ"מ שם ואין זה במשמע אלא רצה לומר שישתה יין בתוך סעודה, כי זהו פירוש קובע סעודתו עליהם ולא שיקדש קודם סעודה, ובפירוש כתב רבינו בפ"מ ה"י ומצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיעשה סעודה שני, והוא הנקרא קדושה רבא משמע בהדיא דבסעודה שני דווקא קאמר ולא בשלישית עכ"ד הכ"מ.

וצ"ב בדעת הטור שפירש כוונת הר"מ שיקדש על היין קודם סעודה שלישית כמו בשאר סעודות, דהא בפירוש כתב הר"מ דקודם סעודה שני צריך לברך על היין ומשמע דקודם סעודה שלישית א"צ לקדש על היין וצ"ע.

יבואר דגם המקדש בשחרית על פת הבאה בכיסנין כשסועד סעודתו צריך לקדש שנית

עוד יש לעיין דהנה בשלטי גבורים פסחים דף כ' בדפי הרי"ף כתב וז"ל, וכן אם ה' רוצה לאכול מיני מגדים בבית אחד ועוד ה' רוצה לאכול עיקר סעודתו בבית אחר, מקדש במקום שאוכל אכילתו הראשונה, וא"צ לקדש במקום סעודה שני, לפי שכל סעודה שבת חשובה היא ואפי' סעודת עראי סעודת קבע היא נחשבת ויצא בקידוש הראשון, ועל הסעודה השני מברך בפ"ג ואח"כ אוכל בדרך שיעשה בסעודת היום וכו' ע"כ, ודבריו צ"ב דאם ס"ל דלקידוש במקום סעודה לא בעינן פת וסגי במיני מגדים ולהכי יוצא בקידוש הראשון, א"כ אמאי כשאוכל סעודתו השניה צריך שוב לברך בפ"ג קודם סעודה.

יבואר דהרמב"ם ס"ל דבקידוש שחרית איכא תרי דינים גם משום מצוות קידוש וגם משום לקבוע סעודתו על היין

ולמשנ"ת במאי דנחלקו הראשונים אם קידוש היום הוא כדין קידוש של לילה או שאינו אלא לקבוע הסעודה על היין, אפשר לומר דהר"מ ס"ל דאיכא תרי דינים בקידוש היום, חדא דס"ל כהר"ן דקידוש היום דין קידוש יש לו וכמש"כ הר"ן דהוי שבת ושירה לקדושתו של יום והוא הנקרא קידוש רבא, וזה מהל' קידוש היום, ועוד ס"ל להר"מ דגם צריך לברך על היין מדיני הסעודה, שכבוד שבת הוא שיקבע סעודתו על היין, ומקורו מברכות פק כיצד מברכין דף מ"ב דאמרנין התם "שאני שבתות ויו"ט שאדם קובע סעודתו על היין". ולהכי כשעוסק בדיני קידוש בפכ"ט משבת כתב שצריך לברך על היין דווקא קודם סעודה שני שתיקנו קידוש ביום כדרך שמקדשין בלילה, וכתב עוד בזה דלהכי אסור לאכול קודם קידוש של שחרית, וקידוש צריך להיות במקום סעודה, ולשיטתו אייל משום דס"ל דדינו כקידוש הלילה וכל דיני קידוש אית ביה.

והראב"ד שהשיג עליו שם וס"ל שמוטב לאכול קודם קידוש היום, ס"ל כרבינו דוד דאין חיוב לברך על היין בסעודת היום אלא משום קביעות סעודתו על היין ומשו"ה ס"ל שאין איסור לאכול קודם קידוש היום כקידוש הלילה. ואף דלא השיג עליו אהא דאצטריך ליה שיהא קידוש במקום סעודה אפשר דהיינו טעמא משום דס"ל דגם משום קביעות סעודתו על היין צריך מקום סעודה וצ"ע.

והר"מ בפרק ל' שעסק בכבוד סעודת שבת כתב שצריך לקבוע כל סעודה על היין ואינו עניין לקידוש כלל אלא מכבוד סעודת שבת הוא ולהכי אף בסעודה שלישית צריך לקבועה על היין, ולשתות קודם סעודה כדעת הטור בדעת הר"מ, ואף שמדברי הר"מ גופא אין הכרח דס"ל דמדיני הסעודה שישתה היין קודם הסעודה דווקא, מ"מ הטור הבין כן בהר"מ וכמו דס"ל לכל הני ראשונים בקידוש היום בשחרית דהוא מדיני הסעודה ומ"מ ס"ל דצריך לשתותו קודם סעודה. ה"נ ס"ל להטור בדעת הר"מ לענין קידוש בסעודה שלישית.

ומעתה נראה לבאר שזה כוונת השלטי גבורים שכתב דאף שיצא יד"ה קידוש במקום סעודה באכילת מיני מגדים, מ"מ צריך שוב לברך על היין קודם סעודה, והוא משום האי דינא שצריך לקבוע סעודתו על היין.

ואין להקשות מהא דלא כתב בשו"ע שצריך לברך על היין קודם סעודה שלישית כדי לקבוע הסעודה על היין וכמו דס"ל להרמב"ם בזה, דאפשר דבזה ס"ל כהרשב"א בתשובה ח"ו סימן ש"ב שכתב דבסעודה שלישית שיוצא מיני תרגימא לא בעי יין לקבוע הסעודה עליו וסגי בלא יין וצ"ע.

אי שתית היין של המברך סגי כדי שיקבע הסעודה על היין לכל המסובים

אלא דלפ"ז צ"ב מאי מהני דמברך בפ"ג קודם סעודה הא כל המסובין צריכים לקבוע סעודתן על היין ורק המברך שותה רוב כוס, ובמאי יחשב שכל המסובין קבעו סעודתן על היין ובהו צ"ל כמש"כ בהעמק שאלה, שאלה נ"ד שכתב בזה דסגי בשתיית אחד מהמסובין להחשיב שהסעודה נקבע על היין.

ובאמת בר"מ פכ"ט משבת כתב דמשקה היין של קידוש לכל בני חבורה, וכן בשו"ע כתב דמצוה שיתעמז כולם, ובפשטות לכאורה אפשר לפרש ככוונת הר"מ שהוא משום שצריך לקבוע סעודתו על היין וסגי "בטעמית" כל בני חבורה מן היין, אמנם נראה דזה אינו, דהא הר"מ שם קאי בדיני כוס של ברכה, ובהדי הני כתב ההיא דמשגרו לג"ב יעו"ש, וא"כ אינו מוכח כלל דטעם הסעימה משום קביעות סעודה על היין, דאפשר דהוא דין בכל כוס של ברכה, וצ"ע.

וכבר כתבנו בשם מרן הגר"ז זצ"ל הובא במועדים וזמנים ח"ג שאמר שאין יוצאין קידוש היום ביום השבת בלא שתיית יין. ולכאורה יש מקום לומר דסברתו משום סברת הראשונים דהוא מדין הסעודה שצריך לקבוע על היין, אבל באמת זה אינו דא"כ הי' צריך כל אחד לשתות כמלא לגומיו, אלא דס"ל למרן הגר"ז זצ"ל דא"א לצאת בברכה בפ"ג דהוי ברכת הנהנין אם לא ישתה מהיין דבלא"ה אין מתחכם בברכה אליו אינו עניין למשנ"ת.

לא, שהוא התחלת קידוש של לילה⁵, ועוד שלפי שאין אומרים שירה אלא על היין, כיון שמברכין על היין תחילה שלא כדרך שאר הסעודות הוי כעין שבת ושירה לקדושתו של יום, ומשום דלא הוי אלא מדרבנן לא ראו להאריך בו יותר, כדי שלא להשוותו לקידושא של לילה וקראוהו קידושא רבא וכו', עכ"ד. וכן יעוי' ברשב"ם פסחים דק"ו א' שכ' דהוא ענין שירה על היין, ע"ש.

ומבואר מדבריו דקידוש היום הוי קידוש כמו של לילה אלא שסגי בברכת בפ"ג וזהו שבת ושירה לקדושתו של יום, ולדבריו צריך בקידוש של יום כל דיני קידוש לילה וכמו שסיים בעצמו שם דלפ"ז אסור לטעום קודם קידוש, וכן בעינן קידוש במקום סעודה כמו בקידוש הלילה.

יבואר שיטת הראשונים דס"ל דקידוש שחרית אינו אלא כדי לקבוע

הסעודה על היין

אמנם במהר"ם חלאווה פסחים (דף ק"ו). כתב על ענין קידוש היום וז"ל שאין זה קידוש שכבר נתקדש היום וכו' אלא שחכמים תקנו לקבוע סעודתו על היין, וכ"כ במאירי שם שאף היא לכך תקנוה שיהא היום מתקדש על ידו להיות סעודתו חשובה כשהיא נקבעת על היין.

ומבואר מדבריהם דקידוש היום אינו קידוש ושבת היום כקידוש לילה, אלא דין הוא בסעודת שבת שתהא נקבעת על היין וכל יסוד חיובו הוא משום הסעודת שבת, ולדבריהם יתכן שלא יצטרך קידוש במקום סעודה כמו בלילה, ואף שהיא תחילת סעודה מ"מ סגי באכילה בחדר אחר משא"כ קידוש במקום סעודה דיליף מקרא וקראת לשבת עונג (וכמובא ברשב"ם פסחים דק"א א') במקום קריאה שם תהא עונג דבעינן דווקא באותו חדר, וכן אין איסור אכילה קודם קידוש היום לדבריהם, דלא חשיב קידוש לדידהו.

ובאמת הוא מפורש ברבינו דוד בפסחים שם שכתב, ונראה שאין ברכה של בפ"ג זו אלא שיהא אדם קובע סעודתו על היין בשבתות וימים טובים, וקורין אותו קידוש שסומך בה סעודתו כמו שסומכין אותה על הקידוש וכו' ואם נאמר כן לא בסעודה ראשונה של יום בלבד הוא צריך לברך על היין אלא אף בסעודה שני, שלא מתורת קידוש ממש היא שתאמר שכבר יצא יד"ה קידוש, והרמב"ם כתב שיקבע כל אחד משלשתן על היין ותמוה שבמקום אחר כתב שצריך לברך על היין קודם שישעד סעודה שני עכ"ד. והוא כדקדוק וקושיית הכסף משנה בפכ"ט משבת ה"י.

יבואר דאם קידוש שחרית אינו אלא כדי לקבוע סעודתו על היין ליכא

איסורא לאכול קודם קידוש היום בשחרית

ועוד הוסיף רבנו דוד לדבריו שבפ"ג של יום הוא מדיני הסעודה וכמשנ"ת, אין איסור לאכול קודם קידוש של יום, וזה גופא סברת הראב"ד שנחלקו על הר"מ שאסר לאכול קודם קידוש היום כשם שאסר לאכול קודם קידוש של לילה, והראב"ד ס"ל דבפ"ג דיום אינו קידוש כקידוש של לילה אלא הוא מדיני הסעודה שהוא לקבוע הסעודה על היין ולהכי ס"ל דליכא איסורא לאכול קודם קידוש של יום והרמב"ם ס"ל דיש לו דין קידוש כקידוש של לילה וכסברת הר"ן הג"ל, ולהכי אסר לאכול קודם קידוש היום כקידוש של לילה.

אמנם בלשון הראב"ד אכתי יש לעיין שכתב שם עוד וז"ל, ואילו בא לקדש על הפת מי לא מקדש ותחשב המוציא במקום ברכת היין ויאכל וכו' ע"כ. ולכאורה בדבריו מבואר דיש לו גדר קידוש והמוציא עולה במקום ברכת היין, וא"כ צ"ב אמאי כ' דאין איסור לאכול קודם קידוש של יום, וצ"ע.

יבואר דאם קידוש שחרית הוי כקידוש של לילה אפשר שגם אם אין

ברכת היין מתרת השתיה שפיר יצא ידי קידוש

ומעתה נראה דבקידוש היום אי בעינן שברכתה יפטור השותה מברכת היין תליא בהאי פלוגתא האם הברכה בשחרית זה כמו קידוש של לילה והתחלת קידוש של לילה כלשונו של הר"ן, או דאינו אלא ברכת הנהנין כדי לקבוע הסעודה על היין, דאי נימא שאינו אלא ברכת הנהנין נראה שכל שאין

⁵ ושמעתי מידידי הגאון ר' מנחם טוקר שליט"א דקידוש היום הוא כעין ברכת בפ"ג וכו' דהיינו דמתבאר מתוך הברכה מה שלא נאמר בו כמו שאמר הכ"ז ביו"ה כ' יותר מה שאמרת לפניכם כתוב כאן, ובהו שמתחיל לברך תחלת קידוש של לילה הרי הוא כאומר הכל בקצרה, ולהכי חשיב קידוש של לילה אלא שהיא מקוצרת והוי התחלת קידוש של לילה.

הברכה פוטרת את אחד מן המסובים מברכת הנהנין אין הברכה מהני לצאת ידי"ח בשבת שחרית שהרי אינו אלא ברכת הנהנין וכל שלא פטר את מי שהוא בברכתו לא מהני, אבל אי נימא שהוא כקידוש היום אפשר דסגי שיוציאו בברכת בפה"ג שהוא תחלת הקידוש של לילה אלא שבעינן שהמברך צריך שיטעום ובוזה סגי שטועם גם מי שלא פטרתו ברכה זו ומאחר שהמברך ישתה מן הכוס אע"פ שאינו צריך לברכה זו בשביל שתיתו מכל מקום סגי בשתיה זו כדי לקיים את מה שאמרו המברך צריך שיטעום⁶.

ואמנם היה אפשר לומר דגם אי נימא שאינו אלא ברכת הנהנין כדי לקבוע הסעודה על היין, אפשר דאינו צריך ברכה כלל, וכל שכבר בירך בפה"ג קודם הסעודה שלא על דעת קידוש, ושוב רצה לקדש סגי שישתה כוס בתחלת סעודתו ושפיר חשיב קובע הסעודה על היין, וא"כ גם בעניינינו יוכל המקדש לשתות כוס יין כדי לקבוע סעודת האורח על היין גם בלא בפה"ג.

אכן נראה דזה אינו דבזה שישתה עתה כוס יין אינו נראה שקובע סעודתו של האורח על היין שהרי הוא עומד באמצע סעודתו וכל שלא בירך בפה"ג על הכוס אינו נראה כקובע סעודת חבריו על היין וצ"ע.

קושיית האחרונים על שיטת הגאונים דס"ל דאם לא שתה המקדש מן הכוס אינו יכול להוציא אחרים

והנה בשאלה השניה אי בקידוש של לילה שהיה המקדש כבר באמצע סעודתו ורוצה להוציא השומע בקידוש אי בעינן להוציא השומע גם בברכת בורא פה"ג וצריך השומע לשתות, או דסגי בשתיית המקדש הגם שאינו צריך לברכת בפה"ג שהרי כבר בירך בפה"ג בתחלת סעודתו מכל מקום סגי בשתיתו כדי לקיים הא דהמברך צריך שיטעום.

הנה בשולחן ערוך (סי' רע"א סעי' י"ד) כתב בשם הגאונים דאין יוצאין ידי"ח קידוש אלא אם שתה המקדש מן הכוס של קידוש אבל שתיית השומעים לא מהני, וכתב השו"ע שם וראוי לחוש לדבריהם.

וכבר הבאנו בגליון הקודם קושיית האחרונים שהקשו בדפסחים (דף ק"א). מבואר דנהגו לקדש בבית הכנסת כדי להוציא את האורחים דשתו וגנו בבי כנישתא, ומשמע שהמקדש אינו אוכל סעודתו שם, וא"כ אינו יכול לשתות הכוס שהרי אין קידוש אלא במקום סעודה, ומשמע דאעפ"כ יצאו השומעים ידי"ח קידוש מאותו המקדש אפי' שלא שתה המקדש מן הכוס, ולכאורה נראה מהאי סוגיא דלא כהגאונים, ובביאור הגר"א תי' דצ"ל דאותו מקדש היה אחד מן האורחים שאוכלים שם ושתה מן הקידוש ולדידיה הוי קידוש במקום סעודה, וברעק"א כתב ליישב כמש"כ הפרישה דהגאונים לשיטתייהו אולי דס"ל דלענין קידוש במקום סעודה סגי בשתיית רביעית, ואיירי שפיר שאותו המקדש שתה מן הכוס וקיים בזה קידוש במקום סעודה.

יבואר שיש להקשות מדוע לא הקשו האחרונים הנ"ל מגמ' ערוכה בר"ה

והנה כבר נתבאר בגליון העבר ששמעתי מש"ב הגאון הגדול ר' יעקב גרינולד שליט"א שיש כאן פלא גדול הוא שהאחרונים הנ"ל לא הקשו מגמ' ערוכה שמשמע דלא כדברי הגאונים, דבגמ' בר"ה (דף כ"ט) איתא להדיא דבברכת הנהנין אינו יכול להוציא את חבריו אלא א"כ אוכל ושותה עממן, אבל לענין ברכת בופה"ג שבקידוש אע"פ שאינו שותה עממן שפיר הוא מוציא בברכתו את השומעים כיון שהכל מחויבים בקידוש והרי הוא מוציא את חבריו מדין ערבות, ומבואר דגם באופן שאין המקדש שותה מן הכוס הרי הוא מוציא להשומע בברכת היין, וזהו לכא' דלא כהגאונים שכתבו דאם אין המקדש שותה מן הכוס אינו יכול להוציא להשומעים, ובוזה לא יועיל תירוצם של

⁶ ועוד יעויין ברבנו דוד שם שכתב דלדבריו שקידוש שחרית אינו אלא משום דבעינן לקבוע הסעודה על היין לא נאמר דין דיצא מוציא בקידוש של יום כקידוש של לילה, כיון דאין חיובו אלא כסעודת השבת, וכמו דא"א להוציא בברכת המוציא דסעודת שבת, משום דאפשר להתענות למי שהתענית עונג לו, ה"נ לענין קידוש היום לא חשיב דרמיה עליה חיובא לקדש על היין שיהא בו דין דיצא מוציא, דהא אינו אלא מדיני הסעודה, וכמו דברכת המוציא בסעודה לא אמרינן יצא מוציא הכי נמי לענין ברכת היין של קידוש שחרית לא אמרינן יצא מוציא, עכ"ד.

וא"כ אי נימא דאין הקידוש שחרית אלא משום לקבוע הסעודה על היין אינו יכול להוציא כלל בברכת היין אם לא שתה עמו ונפטר בברכה זו, וא"כ למאי דקיי"ל דגם בקידוש שחרית יצא מוציא א"כ אינו אלא קידוש כקידוש של לילה א"כ שפיר מוציא להשומע בברכת היין אע"פ שאינו שותה מן הכוס.

רבותינו האחרונים שהרי מפורש בגמ' שהמקדש מוציא אע"פ שאינו שותה עמו.

ובאמת שהגרעק"א הקשה כן על דין השו"ע שפסק כדברי הגמ' דבקידוש היום אע"פ דיצא הרי הוא מוציא מדין ערבות ע"ש מה שתי', אכן מ"מ קשה מדוע לא הקשה הגרעק"א על הגאונים מהגמ' בר"ה הנ"ל והק' רק מדברי השו"ע, ובגליון הקודם הבאנו מה שכתב בזה בעל מועדים וזמנים ח"ג סימן רמ"ז.

יבואר דמהגמ' בר"ה לא היה שייך כלל להקשות דמצינו לומר דאיירי באופן שמקדש להוציא אחר בתוך סעודתו

ושמעתי מבני יקרי הרב הגאון ר' יעקב שליט"א דאין להקשות כלל מההיא סוגיא, דמצינו לומר דהתם איירי כשהמקדש נמצא בתוך סעודתו וכבר קידש מקודם וכשהגיע האורח לביתו הרי הוא מוציא להשומע בברכת הקידוש ושותה המקדש וקמ"ל דלצורך להוציא ידי"ח קידוש מותר למקדש לברך בפה"ג אע"פ דהמקדש אינו זקוק לברכה זו וכל מה שהוא מברך אינו מברך אלא להוציא לאחר ידי"ח מ"מ שפיר מברך ברכת בפה"ג של קידוש להוציא להשומע מדין ערבות, ונמצא דשפיר מצי איירי דאותו המקדש הרי הוא שותה מן הכוס ומ"מ קמ"ל דברכת היין של קידוש יצא מוציא, ולכן לא הקשו אלא מהגמ' בפסחים דשם איירי שבא לקדש בבית הכנסת ולא קידש עדיין לעצמו, ואע"פ שאין המקדש טועם מן היין הוא יכול להוציא ידי"ח וע"ז יישבו כל אחד לדרכו, שוב הראוני שכ"כ בשפת אמת בר"ה שם לבאר הגמ' באופן זה משום טעמא אחרניא יעו"ש.

והיה אפשר לפרש עוד דאיירי שלא ידעו לברך בעצמם והוציאם ר' אשי בקדוש, וברכת בפה"ג הוציאם הוא, וברכת הקידוש אמרו הם בעצמם אחריו כדי שיהיו הם המקדשים ויוכלו לשתות מן היין, אבל ברכת הגפן הוציאם המברך ודוחק].

יבואר דטעם הדבר שצריך לברך על הגפן הוא משום שאומרים שירה על היין וכמו שמשמע מרש"י בעירובין דף מ'

ואי נימא הכי הרי מתבאר דאפשר לברך ברכת הגפן על הקידוש באופן שאין המקדש צריך לברכה זו והשומע גם אינו טועם מן היין, שהרי אינו צריך לטעום מן היין אלא למצוה מן המובחר, וא"כ מבואר ספיקנו מדברי הגמ' דמברך ברכת היין להוציא חבריו אע"פ שאין חבריו שותה מן היין ואע"פ שהוא אינו צריך לברכת היין.

אכן צריך ביאור בזה למאי אצטריך ברכת היין כלל הרי יכול לשתות הכוס בלא ברכת היין והשומע אינו צריך להאי ברכה ולמה יברך על היין כלל, ונראה בזה דהנה כבר ביארנו במעדני כהן גליון 3 דבגמ' בעירובין (דף מ') מבואר דהיה ס"ד בגמ' לברך ביה"כ ברכת הזמן על הכוס וליתן לתניוק לשתות מן הכוס, וברש"י שם ביאר מדוע צריך ליתן לשתות מן היין לינוקא וז"ל ליתניבא לינוקא, לשתותו לאחר שיברך עליו דהאי שיטעום דקאמר לאו דווקא קאמר אמברך דהוא הדין כי שתי אחרניא דטעמא משום דגנאי הוא לכוס של ברכה שלא יהנה אדם ממנו לאלתר שתהא ברכת היין דבורא פרי הגפן שלא לצורך ומכי טעם ליה אחרניא שפיר דמי וכו' עכ"ל.

ולכא' קשה דאם הטעם שצריך לטעום מן הכוס הוא משום שגנאי הוא לכוס של ברכה שתהא ברכת היין כברכה לבטלה, א"כ שיקדשו על הכוס בלא ברכת הגפן ולא ישתו מן הכוס, ומבואר דזה פשיטא דצריך לברך על הכוס ברכת הגפן וזהו צורתו וענינו של קידוש, והטעם בזה י"ל כמש"כ בבית מאיר (יו"ד סימן רס"ה) דכמו שתקנו חז"ל ברכה על היין ששותה ממנו ה"נ צריך לברך על היין שזכה לומר עליו ברכת קידוש או הבדלה או שאר ברכות דדזה גם כן משימושי היין, וכמו שכתוב 'החדלתי את תירושי המשמה אלוקים ואנשים', שניתן הגפן גם לענין זה, ולזה הוצרך רש"י לבאר מדוע בעינן ג"כ לטעום מן הכוס כיון דאין הברכה מחמת השתייה, ועל זה כתב דהא דבעינן לטעום מן הכוס הוא משום דגנאי הוא לכוס של ברכה וכו'.

נמצינו למדים דשפיר שייך לברך ברכת הגפן אע"פ שיכול לשתות מן היין גם בלא בפה"ג אבל הוא מברך להוציא בזה מי שרוצה לצאת ידי חובת קידוש, וסברת הדבר כמו שנתבאר דברכת הגפן נתקנה גם על היין שניתן לומר

עליו ברכה, ולכן אף היכא שהמקדש כבר בירך הגפן, עליו להוציא בברכה זו את השומע שגם הוא חייב בהודאה זו.

יבואר שיש לדחות את הראיה מסוגיא דר"ה דאיירי גם כשהשומעים שותים מן היין

והנה בגוף הראיה מסוגיא דר"ה שמשמע שמקדש המקדש גם היכא שאינו מחויב בדבר ועל כרחק צ"ל לשיטת הגאונים שחייב המקדש לטעום מן הקידוש דאיירי כשמקדש בתוך הסעודה וטועם מן היין, ומ"מ קמ"ל דברכת הגפן שבקידוש אע"פ דיצא הרי הוא מוציא משום דאינו מברך ברכת הגפן אלא להוציא את השומע, ונתבאר דמכאן ראייה דגם היכא דאין השומע טועם מן היין והמקדש הרי אינו זקוק לברכה כיון דהוא בתוך סעודתו דמ"מ הרי מוטל עליו לברך את ברכת הגפן כדי להוציא להשומע ונתבאר עוד טעם הדבר משום דברכת הגפן שכאן היא על השירה שאומרים על היין, אכן לכאורה יש מקום לדחות לראיה זו דאפ"ל דאיירי באופן שלאחר שתיית המקדש הוא נותן גם לשומעים לטעום מן הקידוש ומשום כך הוא יכול לברך הגפן, אך היכא דאינו מטעימו לאחר אפשר דאינו יכול לברך ברכת הגפן בכדי.

אכן אי נמצא הכי נמצא דהברכה שבירך בפה"ג אינה מעצם ברכת הקידוש אלא היא ברכה כדי להוציא להשומע בשמיעת ברכת הגפן כדי שיוכל לטעום מן הכוס ולקיים בכך את המעלה לטעום מן הכוס, דכל מה שהוא מוציא להשני בברכת הגפן אינו אלא כדי להתירו בשתיית הכוס דלא מעכבא ואינה אלא למצווה מן המובחר, ואפשר דעל זה ליכא ערבות שיוכל לברך להוציא חבירו בברכת היין כדי שיוכל לקיים מצווה מן המובחר.

יבואר אם יש ערבות לקיום מצוה מן המובחר

אכן נראה שכל זה תלוי בפלוגתא האחרונים האם שייך דין ערבות גם כדי לקיים מצווה לכתחילה, דנחלקו האחרונים לענין ברכת הגפן בשתיית

שנים מקרא ואחד תרגום קודם סעודת הבקר ודילוג פסוקי דזמרא הי מנייה עדיף וברכה על המנהג

והזינן חומרתו של אמירת שנים מקרא ואחד תרגום, שכדאי לדלג פסוקי דזמרא של שבת כדי לומר שנים מקרא ואחד תרגום קודם הסעודה, וידוע שהח"ח לא רצה לומר שאיסור דיבור לשה"ר הוא כמו אכילת חזיר שלא יבוא לומר שאכילת חזיר אינו אלא כדיבור לשה"ר ובמקום שיבוא להחמיר בלשה"ר יבוא להקל באכילת חזיר, וכן בענינינו שהוראה זו רצונו להביאה כדי להחמיר באמירת שנים מקרא ואחד תרגום ולא חלילה שיבוא להקל בפסוקי דזמרא.

ובספר ארחות יושר כתב וז"ל 'וח"ו לדלג דבר א' מהתפלה ולא התירו לדלג מפסוקי דזמרה אלא בשביל תפלת הצבור וגם ע"י כתבו הפוסקים שראוי למנוע מזה שמהפך הצינורות ורק במקום הכרח יעשה כן, וחייב להשלים מיד אחר התפלה כל מה שהחסיר כמ"ש בשו"ע, אבל חלילה לנהוג כן בקביעות והוא איסור גמור, עכ"ל.

בעניין הא דמברכין על פסוקי דזמרא ואינו חייב אלא מנהג

יבואר דהרמב"ם ס"ל דגם על מנהגות עובר בלא תסור

אמנם הרי הרמב"ם כתב בפרק א' מהלכות ממרים ה"ב וז"ל ואחד דברים שלמדום מפי דעתם באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן ונראה בעיניהם שדבר זה כך הוא, ואחד דברים שעשאו סייג לתורה ולפי מה שהשעה צריכה והן הגזירות והתקנות והמנהגות, כל אחד ואחד מאלו השלושה דברים מצות עשה לשמוע להן, והעובר על כל אחד מהן עובר בלא תעשה, הרי הוא אומר על פי התורה אשר יורוך אלו התקנות והגזירות והמנהגות שיוור בהם לרבים כדי לחזק הדת ולתקן העולם, ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שילמדו אותן מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, מכל הדבר אשר יגידו לך וזו הקבלה שקבלו איש מפי איש, עכ"ל, ומבואר דגם על המנהגות עובר בלא תסור וא"כ אמאי ס"ל להרמב"ם דאין מברכין על המנהג.

וכבר נודע מש"כ מרן הגרי"ז דמה דאין מברכין על המנהג אין זה משום דא"א לומר בהם וצונו אלא משום דזהו דין בעצם החפצא שלהם דלאו תורת מצוות בהו לברך עליהן דרך על מצוות מברכין ולא על מנהגות דמנהג שם

והנה היה מקום להעיר שאם חייב פסוקי דזמרא אינו חייב מדרבנן אלא שנהגו העם לומר פסוקי דזמרא וכלשון הרמב"ם פרק ז' מהלכות תפילה הלכה יב וז"ל ושבחו חכמים למי שקורא זמירות מספר תהלים בכל יום ויום מתהלה לדוד עד סוף הספר, וכבר נהגו לקרות פסוקים לפנייהם ולאחריהם ותקנו ברכה לפני הזמירות והיא ברוך שאמר וברכה לאחריהם והוא ישתבח, ואחר כך מברך על קריאת שמע וקורא קריאת שמע, עכ"ל, א"כ איך מברך לפנייה ולאחריה והרי שיטת הרמב"ם שאין מברכין על הלל בר"ח משום שאינו אלא מנהג ואין מברכין על המנהג כמו שאין מברכין על חבטת ערבה וא"כ איך מברכין על פסוקי דזמרא שאינו אלא מנהג ועכ"פ אינו חייב מדרבנן.

ובפשוטו נראה דלא קשיא מידי שהרי הא דאין מברכין על המנהג כתב רש"י בסוכה דף מ"ד משום דלית ביה איסורא דלא תסור וא"כ אי אפשר לומר וצונו על המנהג אבל ברכה של שבח כמו ברוך שאמר או ישתבח שפיר יכולים לאמרו גם על המנהג שכל שאין אומר בברכה וצונו יכול לאמרו.

אחר לו בעצם החפצא שם מנהג ולא שם מצוה דכך היתה עיקר התקנה מעיקרא יעו"ש.

ולדבריו אפשר דלא תקנו ברכה כלל על המנהג גם כשהוא ברכת השבח שאין אומרים וצונו שהרי גם על מנהג אפשר לומר וצונו אלא שלא תקנו ברכה רק על מה שהוא מצוה ולא על מה שהוא מנהג וא"כ אפשר דגם ברכה שהוא שבח לא תקנו לברך על המנהג.

יבואר אמאי אין אומרים יהללך על הלל של ר"ח למאן דס"ל שאין מברכין על המנהג

וקצת ראיה לזה דאי נימא שרק ברכת המצוות שיש בה וצונו אין מברכין על המנהג א"כ אמאי אין מברכין להשו"ע על ההלל של ר"ח לאחריה שהרי ברכת יהללך אינה אלא ברכה של שבח, ולמה אין מברכין אותה על המנהג, וע"כ שלא תקנו ברכה על המנהג גם כשאין אלא ברכת השבח וא"כ קשה אמאי מברכין על פסוקי דזמרא.

ויש לדחות דליכא יהללך אלא כשיש ברכה לפניו ומשום דבעינן בכל ברכה שם ומלכות ויהללך הוי סמוכה לחברתה לברכה שלפניה ובהלל של ר"ח שאין ברכה לפניו להשו"ע להכי אין ברכה לאחריה אע"פ שאינו אלא ברכת השבח.

אמנם בתוס' פסחים דף ק"ד ע"ב כתבו מהא דיהללך בליל פסח שמברכין לאחריה ואין מברכין לפניו מוכרח שברכה שאחר פסוקים אינה צריכה להיות סמוכה לחברתה וא"כ מבואר שמברכין יהללך בלא ברכה שלפניה וא"כ צ"ב אמאי אין מברכין יהללך בהלל של ר"ח.

וכן חזינן מדתקנו ישתבח לאחר פסוקי דזמרא אע"פ שבזמן הגמ' לא היה עדיין תקנת ברוך שאמר עד שנפל פתקא משמיא וא"כ אפשר לברך לאחריה אע"פ שלא בירך לפניו וא"כ אמאי לא מברכין יהללך על המנהג אע"פ שאין בו וצונו.

ואין להקשות כשמברכים יהללך או ישתבח בלא ברכה לפניו הרי אין כאן מלכות שהרי אינו אומר מלך העולם אלא בברכה שלפניה אבל מכל מקום בשניהם יש מלכות שהרי אומר מלך מהולל בתשבחות או קל מלך גדול בתשבחות וא"כ שפיר יש מלכות בברכות אלו ואפשר לברכם בלא ברכה שלפניהם וממה שאין מברכין יהללך להשו"ע לאחר הלל של ר"ח נראה שאין מברכין על המנהג גם כשאין אומר וצונו וע"ע.

והנה בשבלי הלקט תפילה סימן ז' כתב וז"ל ותקנו חכמים ברכה לפניו וברכה לאחריה. לפניו ברוך שאמר. ולאחריהו ישתבח, וברכת ישתבח אחר פסוקי דזמרא כברכת ההלל לאחריו וברכת ברוך שאמר כברכת ההלל לפניו, עכ"ל, ומבואר דברכת ברוך שאמר כברכת ההלל, וכן מבואר במגן אברהם סימן תכ"ב שכתב דמי שאוחז קודם התפילה והציבור התחילו הלל יאמר קודם התפילה הלל עם הציבור, ועוד כתב דאפי' התחיל פסוד יאמר הלל באמצע פסוד יוצא יד"ח אמירת ההלל כברכה בברכת ברוך שאמר לפניו וברכת ישתבח לאחריה, ומבואר דברכת ברוך שאמר הוה ברכה על אמירת "ההלל דפסוד"י, ולהכי מהני נמי ברכה זו ג"כ לאמירת הלל דמועדים דברכה זו על אמירת הלל נתקנה, ומשונה יוצא בברכת ברוך שאמר אפי' יד"ח ברכת

ההלל דמועדים, ומבואר לכאורה שברכת ההלל היא כברכת השבח של ברוך שאמר ואם אין מברכין ברכת ההלל על הלל של ר"ח למה תיקנו ברכה על פסוקי דזמרא שאינו אלא מנהג.

יבואר דגם במנהגות היכא שתקנו שהברכה היא כחלק מהמנהג שפיר מברכין כברכה של נר חנוכה בבית הכנסת

אכן נראה דלא קשה מידי שאפשר שכך הוא המנהג שיברכו על פסוקי דזמרא לפניו ולאחריה וזהו חלק משבחו של מקום שנאמר בפסוקי דזמרא ואינה תקנה כללית שכל מצוה מברכין עליה אלא שתקנו לברך עליה לפניו ולאחריה שזהו מהמנהג גופא שתקנו חכמים לברך עליה ואינה תקנה כללית של ברכה על מצוה ופשוט, ודומה לזה כמו שיישבו הברכה שמברכין על הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת בחנוכה אע"פ שאינה אלא מנהג וכבר יישב המור וקציעה בזה שהברכה היא ג"כ מהמנהג לפרסומי ניסא וכמו שכתב השבלי הלקט הובא בבית יוסף סימן תרעא וז"ל וכתב טעם אחר שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניו שיש בזה פרסום גדול להשו"י וקידוש שמו כשמברכין אותו במקוהלות, עכ"ל, ומבואר דהברכה הוא מהמנהג עצמו והכי נמי בפסוקי דזמרא הוא תקנה לשבח את הבורא יתברך בברכה על פסוקי דזמרא.

יבואר הסבר בדברי מרן הגרי"ז אמאי לא תקנו ברכה אלא על מה שהוא מצוה ולא על מה שהוא מנהג

אכן יעויין באשר לשלמה שפירש כוונת הגרי"ז דמנהג ומצוה הוי תרי גדרים בחפצא שלהם, ונראה להקדים לדבריו דהנה נחלקו רש"י ותוס' ברכות דף כ' ע"ב אם יש פטורא דמצוות עשה שהו"ג במצוות דרבנן ונראה דפלוגתתם אם המצוה דרבנן שישוד חיובה משום לא תסור א"כ הרי לא תסור אינה מצוות עשה שהו"ג שהרי כל מה שאומרים חכמים לעשות בכל עת ובכל זמן צריכים לשמוע אליהם ולקיים דבריהם, ולהכי ס"ל לרש"י דליכא פטורא דמצוות עשה שהו"ג במצוות דרבנן אבל התוס' ס"ל דחכמים חידשו מצוה מדרבנן וכמו שהסמ"ג מנה במניין המצוות גם מצוות דרבנן ואינם בכלל לא תסור שאחר תקנתם הם מצוה בפני עצמם וחשיב חפצא דמצוה בפני עצמו ולהכי נשים פטירי ממצוות דרבנן שהו"ג.

והנה מבואר מדברי הרמב"ם בסה"מ דעל מצוה דרבנן מצד החפצא יש ברכה שהרי כתב דמה שהביא להבה"ג שמנה מצוות דרבנן במניין המצוות הוא ממה שמברכין על מצוות דרבנן וע"כ שהם חפצא דמצוה אבל אי אין מצוה בחפצא אלא משום לא תסור ל"ש ברכה, ובספר אשר לשלמה האריך בזה הרבה, ומעתה הרי נראה פשוט דזהו החילוק בין מנהג למצוה דמצוה דרבנן ביאורו דחכמים חידשו חפצא דמצוה משא"כ במנהג אין הביאור דחכמים חידשו חפצא דמצוה כי אם דחכמים ציוו עליו לעשות כן אפי' דאין כאן חפצא דמצוה והדבר מדוקדק מאד בלשון מצוה דרבנן ומנהג דרבנן דלכא' אין זה מובן למה נקרא מנהג אחר שגם זה מצוה וכמו שכתב הגרי"ז דגם על מנהג שייך הלשון דוצונו, אכן לדברינו מובן היטב דמצוה היינו דהוי חפצא דמצוה ומנהג ענינו שיש על הגברא חיוב ומצוה לנהוג כן אפי' שאין הדבר בעצמותו חפצא דמצוה ומובן מאד דעל מצוה מברכין ועל מנהג אין מברכין את"ד.

ולדבריו הא דאין מברכין על המנהג אינו אלא שאין אומרים וצונו משום שאינו חפצא של מצוה אלא מצוות לא תסור בלבד, ולהכי אין מברכין על המנהג אלא ברכת וצונו אבל ברכת השבח שפיר מברכין גם על המנהגות.

בענין מה מברכים על שני מינים המעורבין שוה בשוה אם מברכין ב' ברכות כאחת או שמברכים ברכה כוללת שניהם

והעירני חתני יקירי הרב הגאון ר' מרדכי שמואל הלוי פישל שליט"א דהנה אם יברך בפנה"ג על משקה זה שזהו סדר הקדימה בברכות הרי יפטור את השכר שהרי ברכת היין פוטר כל מיני משקין וא"כ למה אמר לברך שהכל על שניהם, ולא אמר לברך בופנה"ג על שניהם, וע"כ כמש"כ בשם הגר"מ לובין שליט"א דהתשוב"ן נסתפק דכל שהוא מחצה על מחצה אפשר דלא חשיב תו יין לקדש עליו, וכן אפשר דאינו יין גם לענין יין נסך ולהכי אין מקדשים עליו מספק, ונאסר במגע עכו"ם מספק, ומהאי טעמא גופא אין מברכין עליו בורא פרי הגפן דשמו אינו חשוב יין כלל, אבל בעלמא אפשר דתבשיל שיש בו מחצה על מחצה יברכו עליו ב' ברכות.

עוד העירני חתני הרב הגאון שליט"א דהנה בשערי תשובה סימן רטז ס"ק ב'.

בענין מה שנסתפקנו בגליון הקודם במי שיש בידו שני מינים מעורבים יחד ואין האחד עיקר יותר מחבירו ואין האחד רב על חבירו ואינו יכול לאכול האחד בלא השני אם מברך ב' ברכות קודם אכילתו או שאינו מברך על אכילה זו אלא ברכה אחת.

וכתבתי בשם ספר נכבד שהוכיח מדברי התשב"ץ חלק א' סימן פ"ו הובא בב"י (ריש סימן ר"ב) שכתב שאם נתערב יין ושכר אזלינן בתר הרוב לענין הברכה, ולא דמי ליין ומים שגם אם המים רוב הרי הוא יין, ובתשב"ץ שם כתב שאם היו שניהם שווין מברך שהכל, ולכא' מבואר שבתבשיל אחד שיש בו שני מינים ואין אחד עיקר על חבירו אין מברכין ב' ברכות אלא ברכה אחת לשניהם דאין מברכין ב' ברכות על מאכל אחד.

כתב וז"ל ועיין במח"ב שכתב בשם מחכמ' א' שאם יש לפניו עצי ועשבי בשמים כולל ברכה אחת בא"י מ"ה בורא עצי ועשבי בשמים ולא לברך בפרטות על כל א' והחכם הוקשה בעיניו שלא מצונו לכלול כ"א בברכת מעין ג' דהתוס' כתבו דאין זה מצות חבילות להשבת על הארץ המוציאה מזונות וגפן ואין יכולת כאן ושוב מצא בירושלמי גבי המפריש תרומה ותרומת מעשר וחלה וכו' פ' הרמב"ם דכולל הכל עכ"ל ובק"א שם כת' שצריך להתיישב דאין ראיה משם דכחודא חשיבי כו' ע"ש, ולדבריהם אם יש לו שני מינים ואוכלם כאחת הרי זה מברך ברכה אחת לשניהם כמו בברכת הריח.

יבואר דבברכת הריח היכא שמעורבין כמה מינים יחד מברך ברכה אחת לכולם

עוד יעויין מה שכתב במשנה ברורה סימן רטז ס"ק לט וז"ל נתערבו כמה מינים יחד או שהם באגודה אחת וא"א להריח מכל מין בפ"ע מברך עליהם בורא מ"ב [א"ר ודה"ח] מיהו משמע בא"ר דטוב לקטום מהאגודה איזה מין כדי שיוכל לברך עליו ברכתו הראוי לכתחלה, עכ"ל, ומבואר דכשאי אפשר לאכול האחד בלא השני מברך ברכה אחת לכולם.

וכן מבואר בביאור הלכה סוף סימן ריז שכתב שם וז"ל ובאמת המעיין בסימן רט"ז גבי נתערב עצי בשמים בעשבי בשמים כתבו הפוסקים דמברך מיני בשמים עיין בכלבו בשם הראב"ד ובא"ר ולא כתבו כלל לראות הרוב מאיזה מין וע"כ כבעל חמד משה דלא משגיחין כלל בזה דעכ"פ מריח גם ממיעוט, עכ"ל, ויש לעיין אמאי לא יברך ב' ברכות מאחר דלא אזלינו בתר רובא ומריח מתרוויהו כאחת א"כ יברך ב' ברכות ומבואר לכאורה מדבריהם דבכה"ג שאי אפשר ליהנות אלא מתרוויהו כאחת אין מברך עליהן אלא ברכה אחת, ובגוונא דידן שיש לו ב' מינים המעורבין ואין יכול ליהנות מזה בלא זה, יברך על ב' המינים שהכל, ואם הם העץ והאדמה יברך עליהן האדמה ויפטור את שניהם.

יבואר אם ברכת הריח הוא ברכת הודאה או שאינו אלא משום איסורא שאסור ליהנות בלא ברכה

אכן אפשר לדחות ראיות אלו דהנה בצל"ח ברכות דמ"ג כתב דהא דהוצרכו בגמ' לקרא אחריתא לחייב ברכה על הריח מקרא דכל הנשמה תהלה קה, הוא משום דקול מראה וריח אין בו משום מעילה ובגמ' אמרו דהנהנה מהעולם הזה בלא ברכה כאלו מעל, וא"כ בריח ליכא איסורא ליהנות בלא ברכה, ולהכי הוצרכו קרא אחריתא לחייב ברכה אף על הריח, ובספר ציונים לתורה כלל ז' כתב שלפ"ז חלוק דין ברכת הריח מברכת אכילה דאינו אלא ברכת הודאה, ואין הברכה משום איסורא דאסור ליהנות מעוה"ז בלא ברכה.

יבואר בטעמא דאם לא בירך לפניו אמאי אינו מברך לאחריו כמו בברכת המצוות דס"ל להאור זרוע שמברך לאחריו

והנה בכתב סופר או"ח סכ"א עמוד על מש"כ האו"ז הובא בהגה"ה סוף פ"ק דברכות שכתב דכל מי שלא בירך קודם המצוה מברך לאחריו ויוצא יד"ח. אכן בסעודה דאסור לאדם שיהנה מעוה"ז בלא ברכה כיון דעבר ואכל והגיע ברכה אחרונה הואיל ואדחי אדחי, וצ"ב שכתב בדבריו לכאורה תרי טעמי חדא דלענין ברכת הנהנין לא שייך לברך לאחריה דכל יסוד הברכה הוא משום שאסור ליהנות בלא ברכה והואיל וקעבד איסורא תו א"א לתקוני, וכ"כ הכתב סופר בכונת דבריו, ובסוף דבריו הוסיף הגה"ה בשם או"ז דהואיל והגיע זמן ברכה אחרונה הואיל ואדחי אדחי, ולכאורה צ"ב למאי אצטרך האי טעמא אחריתא.

ואפשר דלמשנ"ת בגליון הקודם דאיכא תרי חיובים בברכת הנהנין האחד משום האיסור ליהנות בלא ברכה והשני משום ברכת ההודאה דלאחריו מברך לפניו לא כ"ש, אתי שפיר דמשום טעמא דאסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה סגי בטעמא דאחר אכילה תו א"א לברך דאיסורא דעבד עבד, אבל אצטרך תו לעוד טעם דמשום שנתבאר דחיוב ברכה הוא ג"כ חיוב הודאה וברכה על מזונו קודם אכילה וחיוב זה יוכל לברך אח"כ ויצא יד"ח מה שהיה צריך לברך בתחלה, וע"ז כתב דהואיל וכבר נתחייב בברכה אחרונה כבר אדחי זמן חיוב ברכה ראשונה דא"א לו לברך תרי ברכות בהדי הדדי.

ולכאורה לפ"ז בלא בירך ברכת הריח קודם שהריח יברך אח"כ דהא אין

מברכין על הריח לאחריה משום דהנאתה מועטת וכמש"כ רש"י נדה דנ"ב. וא"כ בטל הטעם שכתב האו"ז דאין מברכין לאחר אכילה בשכח ולא בירך מתחלה, משום שכשצריך לברך ברכה אחרונה תו אין לברך ג"כ ברכה ראשונה דתרי ברכות בהדידי לא מברכין, וא"כ בריח דאין מברכין ברכה אחרונה שפיר נוכל לומר שיברך ברכה ראשונה לאחריה בלא בירך לפניו ולא מבואר כן מסתימת דבריו וצ"ע.

יבואר דברמב"ם איתא דגם על הריח איכא איסורא דאסור ליהנות בלא ברכה

אמנם מהר"מ פ"ט מברכות ופ"א מברכות מבואר דגם בריח אסור ליהנות בלא ברכה וז"ל הר"מ פ"א מברכות ה"ב ומדברי סופרים לברך על כל מאכל ואח"כ יהנה ממנו וכו' וכן אם הריח ריח טוב מברך ואח"כ יהנה ממנו וכל הנהנה מהעוה"ז בלא ברכה מעל ומבואר דקאי ג"כ על ברכת הריח וא"כ צ"ל איכא דמשום הודאה לא חייבו ברכה כדחזינן דאחריה אין מברכין כמש"כ המג"א סימן רט"ז א' בשם רש"י דהוי הנאה מועטת, וא"כ ליכא בהו דינא כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כ"ש והילפותא מכל הנשמה תהלה קה ע"כ הוא רק דאיכא איסורא ליהנות בלא ברכה גם בריח אבל בלא קרא הו"א דליכא איסורא דהנאתה מועטת קמ"ל קרא דכל הנשמה דגם בריח איכא איסורא.

וכן מודקדק בלשון הרמב"ם פ"ט מהלכות ברכות הלכה א שכתב וז"ל בשם שאסור לאדם ליהנות במאכל או במשקה קודם ברכה, כך אסור לו ליהנות בריח טוב קודם ברכה, עכ"ל, ומבואר דחיוב ברכה על הריח אינו אלא משום האיסור ליהנות בלא ברכה.

ראיה מהרמב"ם שאין חיוב ברכת הריח אלא משום האיסור ליהנות בלא ברכה

ושמעתי מהגאון ר' מנחם טוקר שליט"א שהרמב"ם פרק ז' מהלכות תפילה הלכה טז כתב לענין השלמות מאה ברכות בשבת איך משלימו וז"ל כיצד אוכל מעט ירק ומברך לפניו ולאחריו וחוזר ואוכל מעט מפרי זה ומברך לפניו ולאחריו ומונה כל הברכות עד שמשלים מאה בכל יום, עכ"ל, ולא כתב להשלים בברכת הריח ובגמ' מנחות דף מ"ג אמרו שמשלימו באספרמקי ומגדי והוא ברכת הריח לרש"י שם, וע"כ דהרמב"ם ס"ל שאין משלימין אלא בברכות שמצוותם הודאה ולא בברכות שאין חיובם אלא משום האיסור ליהנות בלא ברכה וס"ל דברכת הריח אין חיובו אלא משום האיסור ליהנות בלא ברכה.

וכן ברמב"ם פרק א' מהלכות ברכות הלכה ב כתב וז"ל ומדברי סופרים לברך על כל מאכל תחלה ואח"כ יהנה ממנו, ואפילו נתכין לאכול או לשתות כל שהוא מברך ואח"כ יהנה, וכן אם הריח ריח טוב מברך ואח"כ יהנה ממנו, וכל הנהנה בלא ברכה מעל, עכ"ל, והנה כלל ברכת הריח אם טעימת כל שהוא ונראה שאין חיובו אלא משום האיסור ליהנות בלא ברכה, וברמב"ם פרנקל שינו הסדר אבל למשנ"ת ניחא היטב.

ולפ"ז יובן אמאי לא יברכו אחר הריח אם לא בירך בתחלה והוא משום שאין חיובו אלא משום איסורא דאסור ליהנות בלא ברכה. וא"א לברך אח"כ לכו"ע דאף דבאו"ז מבואר דהא דאין מברכין אחר אכילה משום דיש חיוב ברכה אחרונה ולפ"ז בריח שאין ברכה אחרונה ה' מקום לברך אח"כ, אבל למשנ"ת אתי שפיר דבריה שאין חיובו אלא משום איסורא וודאי אין לברך אח"כ, ואי"צ לטעמא אחריתא.

ולפי זה נראה שאין חסרון בברכת הריח מה שאין מברך על כל מין ומין ברכתו הראויה לו שמאחר שכולם מעורבים יחד ואין חיוב ברכה דידהו אלא משום איסורא ליהנות בלא ברכה להכי שפיר אמרינן שבאופן שכמה מינים מעורבין יברך על כולם ברכה אחת אבל בברכת הנהנין בעלמא אפשר שיברך ב' ברכות דכל מין ומין טעון ברכה בפני עצמו.

יבואר אם בשני מינים המעורבין יחד ואחד מהם טפל ובירך על הטפל אם חלה הברכה עליו או דאין ברכתו אלא כברכת העיקר

והנה כמה שנתבאר בגליון הקודם דבשני מינים המעורבין יחד והאחד טפל

דהוא מי שלקות כגון שאינו נהנה מהאי שלקות כלל ואינם רק לרפואה עם השמן שלא זייק, או שכבר בירך על אותו המין שהם מי שלקות אלו ונמצא שעכשיו אינו חסר כי אם ברכת השמן בזה אמר דצריך ברכה על השמן כיון שהוא נהנה עכ"פ ממנו, עכ"ל.

ומבואר דאע"פ שהשמן מעורב בהאניגרון והוא הרוב והשמן טפל אליו מכל מקום אם בירך כבר ברכת האניגרון על דבר אחר אין השמן נפטר בברכה זו שהרי לא בירך על האניגרון ופטרותו אלא שהאניגרון אינו צריך ברכה ולהכי מברך על השמן אע"פ שהוא מעורב בתוך האניגרון, הרי מבואר כדברינו שגם באוכל קציצת בשר שיש בה גזר ובירך על הגזר פטרותו הברכה ואינה ברכה לבטלה.

לחבירו אם בירך על הטפל ברכתו הראויה לו פוטרתו ולא אמרין שהטפל הפסיד ברכתו שאין ברכתו אלא בברכת העיקר אלא שיכול לפטר בברכת העיקר אבל בכרכו על הטפל שפיר פטרוהו אפי' באופן שהם מעורבים יחד, [וכמו באוכל קציצת בשר שיש בה גזר ובירך על הגזר דפטרותו הברכה ואינה ברכה לבטלה].

והראה לי חתני יקרי הרב הגאון ר' מרדכי שמואל הלוי פישל שליט"א ראייה לכך ממש"כ הט"ז סימן רב בעניין אם שותה אניגרון המעורב בשמן דס"ל להט"ז שבזמן שהאניגרון רוב ברכתו שהכל שהוא העיקר ומברך על האניגרון, ולא יהיה פטור מחמת ברכת השמן שהיא בפה"ע, וכתב הט"ז שם וז"ל והא דאמרין בגמרא בשותה אניגרון וחושש בגורנו שצריך ברכה היינו ברכת העץ על השמן כיון שנהנה, ע"כ הוא באופן שא"צ לברך על האניגרון

במדת הבטחון זוכה שמדת הדין מסכמת עם הישועה

ובאמת צ"ב אמאי מדת הדין היא הצילה את ישראל ומדת החסד היא טבעה המצרים בים, והלא שורת הדין שיהא להפך והחתם סופר לא ביאר זאת.

ביאור האור החיים בקרא דמה תצעק אלי

והנה יעויין באור החיים שמות פרק יד על הפסוק מה תצעק אלי, וז"ל קשה ולמול מי יצעק אם לא לה' אלהיו ובפרט בעת צרה דכתיב (יונה ב') קראת מצרה לי, (תהלים קי"ח) מן המצר קראתי יה, ואם לצד שהרבה להתפלל הלא כל עוד שלא נענה מהעונה בצד לו לא ירף מתפלה. עוד רואים כי נתקבלה תפלתו ואמר לו ה' הרם את מטך וגו' אם כן קבלות זה שאמר מה תצעק אלי למה. עוד קשה ואמרו דבר אל בני ישראל ויסעו להיכן יסעו אם רודף מאחור והים לפניכם, ואם המוונה אחר שיבקע הים אם כן היה לו לומר הרם את מטך וגו' ואחר כך יאמר דבר אל בני ישראל וגו'.

אכן יתבאר הענין על פי מאמרם ז"ל (שמות רבה פכ"א) שישאל היו נתונים בדין מה אלו אף אלו, ודבר ידוע הוא כי כח הרחמים הוא מעשים טובים אשר יעשה האדם למטה יוסיפו כח במדת הרחמים ולהיפך כ"מ ימעיטו הכח, והוא אומרו (דברים לב יח) צור ילדך תשי, והנה לצד שראה אל עליון כי ישראל קטרגה עליהם מדת הדין, והן אמת כי חפץ ה' לצדק ישראל אבל אין כח ברחמים לצד מעשיהם כנוכח, אשר על כן אמר למשה תשובה נצחת מה תצעק אלי פירוש כי אין הדבר תלוי בידי הגם שאני חפץ עשות נס כיון שהם אינם ראוים מדת הדין מונעת ואין כח ברחמים כנגד מדת הדין המונעת, ואמר אליו דבר אל בני ישראל פירוש זאת העצה היעוצה להגביר צד החסד והרחמים דבר אל בני ישראל ויתעצמו באמונה בכל לבם ויסעו אל הים קודם שיחלק על סמך הבטחון כי אני אעשה להם נס ובאמצעות זה תגבר הרחמים ואתה הרם את מטך פירוש באמצעות מעשה הטוב נעשה להם הנס ובקע הים כי גדול הבטחון והאמונה הלו להכריעם לטובה. ותמצא שכן היה וצדיק הראשון הוא נחשון בן עמינדב ונכנס עד גורנו ולא נבקע הים עד שאמר כי באו מים עד נפש כמאמרם ז"ל (סוטה ל"ז א) ובוזה נתישבו הכתובים על נכון. ונראה לי לומר כי רשם ה' לומר להם טעם תגבורת הדין עליהם לצד שהם המעיטו בלבם האמונה ואמרו הלא טוב לנו את עבוד מצרים לזה צוה ה' לעשות כנגד עון זה הצדקת האמונה בכל תוקף. גם בזה רמז לדעת הסוכב תגבורת הדין מחדש, עכ"ל, ומבואר דכמדת הדין מתוחה על ישראל צריך בטחון כדי להנצל ממדת הדין ולא מהני תפלה לבד.

וכ"כ בנפש החיים שער א פרק ט וז"ל ולכן בעת קריעת ים סוף. אמר הוא ית' למשה מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו. ר"ל בדבריהם תליא מלתא. שאם המה יהיו בתוקף האמונה והבטחון ויסעו הלוך ונסעו אל הים סמוך לבם לא ירא. מעוצם בטחונם שודאי יקרע לפניהם. אז יגרמו ע"ז התעוררות למעלה שיעשה להם הנס ויקרע לפניהם. והיו לססתי ברכבי פרעה דמיתך רעיתי. ר"ל כמו בסוסי פרעה שהיה היפך מנהגו של עולם שהרוכב מנהיג לסוס. ובפרעה וחילו הסוס הנהיג את רוכבו כמשורז"ל. כן דמיתך והמשלתך רעיתי ע"ז האופן ממש. שאף שאני רוכב ערבות. עכ"ז כביכול את מנהיג אותי ע"י מעשיך. שענין התחברות כביכול להעולמות הוא רק כפי ענין התעוררות מעשיך לאן נוטים. וזש"ה רוכב שמים בעוזך. וכן משורז"ל העבודה צורך גבוה, עכ"ל.

וידוע מה שכתב הנפש החיים שער ג פרק י"ב וז"ל ובאמת הוא ענין גדול וסגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דינין ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט בו ולא יעשו

בחתם סופר על התורה פרשת בשלח כתב וז"ל וברוח אפיך נערמו מים וגו' נשפת ברוחך כסמו ים, ידוע עפ"י קבלה דכל הקפיאה ע"י הקרח וכדומה הוא מדת הדין הקשה המצמצם החלקים ומקפיא ומזה היתה מדה"ד ביום שני לבריאת עולם בחלוקת המים ע"י טפה שנקרשה באמצע ונעשה ממנו רקיע המבדלת בין מים למים, וההיפך מדת הרחמים כי ימסו המים ויתפשטו כי כל התפשטות הוא חסד ורחמים, והנה יש רוח מדה"ד הנקרא רוח אפ"ך כי אף הוא מדה"ד ויש רוח חן ותחנוני' והפלא הוא כי שלח הקב"ה רוח אפו שהוא מדה"ד ובו נערמו מים לעשות מקום להציל ישראל אע"ג שהוא מדה"ד ועשה מעשהו להקפות תהומות בלב ים ולצמצם, ושוב שלח רוח חסדו להחזיר המים לאיתנם להטביע מצרים והיינו נשפת ברוחך שאינו רוח אפ"ך כסמו ים, והוא תימה שבמדה"ד הציל ישראל ובמדת הרחמים הטביע מצרי' והיינו הו"ה איש מלחמה והיינו ימיתך ה' נאדרי בכח ימיתך ה' תרעץ אויב עיי' פירש"י עכ"ל.

ביאור ההפלאה במה שפרק אע"פ מתחיל באף והוא מדת הדין

ושמעתי שהחתם סופר ז"ל אמר בשם רבו בעל ההפלאה שהקשה במה דפתח התנא פרק ה' דכתובות בלשון אף על פי והתיבה הראשונה של הפרק הוא אף, ולכאורה כללא אית לן דיש לפתוח בדבר טוב והרי אמרו ז"ל בראשית רבה פט ב ארבעה פתחו באף ונאבדו באף ואלו הן נחש ושר האופים ועדת קרח והמן נחש אמר אל האשה אף כי אמר אלוקים לא תאכלו מכל עץ הגן, שר האופים אף אני בחלומי, עדת קרח אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש וגו'. המן אף לא הביאה אסתר, ופירש ביפה תואר שאעפ"י שאינו מלשון אף וחזימה מ"מ ברית כרותה לשפתים ואין לפתוח בדבר המשמש להוראה רעה ע"ד אל יפתח אדם פיו לשטן וטוב להתחיל בלשון נאה וכו'.

וא"כ כיוצא בזה קשה למה פתח התנא פרק אף על פי באף הגם שאינו מלשון כעס וחזימה מ"מ אין לפתוח הלשון המשמש גם לרעה.

ותירץ ההפלאה דהנה נודע שמסכת כתובות מכוונה ש"ס קטן שכלולים בה הרבה סוגיות הש"ס ומקצועות התורה ולכן יש במסכת זו י"ג פרקים כנגד יג מדות שהתורה נדרשת בהן לפי שכלולים בה עניני התורה הנדרשים עפ"י יג מדות, ונודע שהאר"י ז"ל אמר כי שלש עשרה מדות של רחמים הם מכוונים כנגד י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן ולפי מה דאמרן שה"ג פרקים של מסכת כתובות הם כנגד יג מדות שהתורה נדרשת בהן שהן כנגד י"ג מדות של רחמים א"כ מדה החמישית שהיא ארך אפים היא נגד פרק חמישי דכתובות שהוא פרק אף על פי וא"כ ע"י לימוד פרק אף על פי מעוררים מדת ארך אפים שהוא מדת סבלנות שמאריך אפו היפוך מדת הכעס ואתי שפיר שלכן נפתח פרק חמישי בתיבת אף משום ששוברו בצדו מדת ארך אפים המכוונת כנגדו להמתק מדת הדין ולהאריך אף, עכ"ד.⁷

⁷ ובאמת כבר כתב בן במהרש"א בחידושי אגדות נדרים דף מא ע"א וז"ל כי הוי גמיר רבי י"ג אפי' כו' אגמריה לרבי חייא ז' כו' בכמה דברים קדושים מציינו מספר הזה י"ג כגון י"ג מדותיו של הקדוש ברוך הוא וי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם גם הרמב"ם הניח עיקרים כמנין זה ונאמר כן גם באותן מ"ט פנים שיש לתורה כדלעיל יש מהם י"ג פנים היותר עיקרים לקדושה בהם וכן מספר ה' הוא יותר מסוגל לקדושה בכל דבר כגון השבת והשביעית והיוכל וספירתי' שבעות ועוד הרבה במדרשות נאמר שכן גם באלו י"ג פנים יש ז' פנים היותר מסוגלים לקדושה וע"כ אגמריה אותן ז' מתחלה לרבי חייא וק"ל, עכ"ל.

וכן כתב במהרש"א חידושי אגדות שבת דף קיט עמוד א על תילתר עיליתא דדינרי שקיבל יוסף מוקיר שבת כתב וז"ל ונראה לכיון בזה המספר י"ג הנוגע לכל דבר שבקדושה כגון י"ג מדות של הקדוש ברוך הוא ומלת א"ח שהוא גימטריא י"ג מורה עליהם שמדות הללו סובבים על אחדותו ואינן משתנים בריבים רק לפי פעולת המקבל גם מדות התורה הקדושה הם י"ג שהתורה נדרשת בהם גם מדות האדם יושבא לכלל קדושת המצות הם י"ג שנים ולזה בקדושת השבת לעיל דזבן ר' אבא

שום רושם כלל. כשהאדם קובע בלבו לאמר הלא ה' הוא האלקים האמתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכל העולמות כלל והכל מלא רק אחדותו הפשוט ית'ש. ומבטל בלבו ביטול גמור ואינו משיג כלל על שום כח ורצון בעולם. ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ב"ה. כן יספיק הוא יתב' בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכחות והרצונות שבעולם שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל. וזה הענין הוא גם כן בכלל חונת הזוהר בהקדמה דף י"ב סוף ע"א פקודא רביעאה למנעד דה' הוא האלקי'. כד"א וידעת היום וגו' כי ה' הוא האלקים ולא תכללא שמא דאלקים בשמא דהו"ה וכד נדע ב"נ דכלא חד ולא ישוו פרודא אפי' ההוא ס"א יסתלק מעל עלמא כו' והבן. וגם יגזור אומר ויקם לו לפעול ענינים ונסים נפלאים היפוך סדור כחות הטבעיים. כיון שמשעבד ומדב' טוהר אמונת לבבו באמת כל תמוט רק לו יתב' לבד ואצלו יתב' הכל שוה כל רגע. לפעול בסידור הטבע שקבע או היפוך סידור הטבע. כמו שמצינו בר' חנינא בן דוסא שהיה גזור אומר ופועל כפי רצונו כל עת היפוך סידור הטבע כאמרו מי שאמר לשמן וידליק יאמר לחומץ וידליק ר"ל הלא אצלו יתב' שוה זה כמו זה כנ"ל. וכן הספיק הבורא ב"ה בידו. וכהנה רבות אתו כמובא בש"ס מנפלאות עניניו, עכ"ל.

ולכן נראה שמדת הדין עצמו היא המצלת את ישראל כשהם בוטחים בד' יתברך ולכן ברוח אפיך נערמו מים שמדת הדין היא עזרתם לישראל וזה מוסר השכל שכל זמן שישראל בבטחון גמור זוכים לישועת ד' גם במדת הדין.

וכן איתא בזוהר שמות פרשת משפטים דף ק"ח ע"א כתיב (תהלים נ"א) כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה, זבחי אלקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה, כי לא תחפוץ זבח, וכי לא בעי קודשא בריך הוא דיקרבון קמיה קרבנא והא איהו אתקין לגבי חייביא קרבנא דיקרבון ויתכפר להו חובייהו, אלא דוד לקמי שמא דאלקים אמר וקרבנא לא קרבין לשמא דאלקים אלא לשמא דיו"ד ה"א ואו"ה ה"א דהא לגבי דינא קשיא מדת הדין לא מקרבין קרבנא דכתיב (ויקרא א') אדם כי יקריב מכם קרבן ליי', ליי' ולא (שם ה' א') לשמא דאלקים, וכי תקריב קרבן מנחה ליי', זבח תודה ליי', זבח שלמים ליי', ובגין כך כיון דדוד מלכא לגבי אלקים אמר, אצטרך למכתב כי לא תחפוץ זבח ואתנה עולה לא תרצה דהא לשמא דא לא מקרבין אלא רוח נשברה דכתיב זבחי אלקים רוח נשברה, קרבנא דאלקים עציבו ותבירו דלכא, כו' ע"כ.

ומבואר דקרבן לאלוקים הוא בשבירת עצמותו ושבירת רוחו, ובזה זוכה גם במדת הדין, וכמו שכתב החתם סופר דהקרבן אינו עולה לרצון אלא במדת הרחמים אבל שבירת עצמו עולה לרצון גם במדת הדין.

והנה כי כיון דהדין הוא המציל את ישראל כשהם בוטחים בד' יתברך ולכן ברוח אפיך נערמו מים שמדת הדין היא עזרתם לישראל וזה מוסר השכל שכל זמן שישראל בבטחון גמור זוכים לישועת ד' גם במדת הדין.

הנסיגות הקשים הם קודם שהולכים להשיג מדרגה גבוהה יותר

כתיב זכור את אשר עשה לך עמלק "בדרך" בצאתכם ממצרים, אשר קרך "בדרך" וייבן בך כל הנחשלים אחרך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים, וכן בשמואל א' פרק ט"ו, כתיב כה אמר ד' צבאות פקדתי את אשר עשה עמלק לישראל אשר שם לו "בדרך" בעלתו ממצרים, וצ"ב מה הדגש שהתורה אומרת שמעשה עמלק היה בדרך דווקא ואם לא היה בדרך גם היה ראוי לגנות את עמלק ולשנאותו שכל מעשה של מלחמת עמלק היה מוגנה מאוד שראשית גוים עמלק שקירר האמבטי רותחת שהיו כל אומות העולם רועדים ופחדים מישראל והוא צינן וקירר את האמונה בבורא כל העולמים, ולמה הדגישה התורה את העניין שהיה בדרך דווקא.

ושמעתי בשם הגאון ר' יצחק הוטנר זצ"ל שאמר שעמלק הגיע להלחם בישראל בכל עת שהיו עומדים להשיג מדרגה גבוהה יותר והוא הגיע למנעם מהשגת אותה מדרגה, והנה בתחילה כשהגיע עמלק היה קודם שקיבלו ישראל את התורה ואז הגיע עמלק למנעם מהשגת זו, וכן קודם שנכנסו לארץ הגיע עמלק להלחם בישראל כדכתיב בפרשת חוקת וישמע הכנעני מלך ערד ישב הנגב כי בא ישראל דרך האתרים ויילחם בישראל וישב ממנו שבי, והוא עמלק כמו שדרשו חז"ל, וכן קודם בניין בית ראשון נלחם עמלק בשאול, וכן קודם בניין בית שני היה מעשה של המן שבא להפריעם מבניין בית שני, ומבואר שעמלק מוגיע תמיד למנוע את ישראל מלהשיג מדרגה גבוהה יותר, ולכן בכל עת שהיו צריכים להשיג ולקבל איזה מדרגה עמלק הגיע להלחם עם ישראל, וזהו ענינו של עמלק ולכן התורה הדגישה ענין בדרך דהיינו בדרך להשיג מדרגה.

וכן לעתיד לבוא כתיב ועלו מושיעים להר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לד' המלוכה והיינו לפני נאולה העתידה יהיה מלחמה עם הר עשו וכשיכנעו הר עשו לפני ישראל אז והיתה לד' המלוכה.

ושבירת עצמו הוא כמה שמושבר רוחו שאין האדם יכול להושיע לו והוא תלוי כולו ביד הקב"ה זהו שבירת רוחו הגמורה וזוכה לישועה במדת הדין שהקרבן הזה עולה לאלוקים במדת הדין.

והנה כי כיון דהדין הוא המציל את ישראל כשהם בוטחים בד' יתברך ולכן ברוח אפיך נערמו מים שמדת הדין היא עזרתם לישראל וזה מוסר השכל שכל זמן שישראל בבטחון גמור זוכים לישועת ד' גם במדת הדין.

מכמה פסוקים מבואר שמדת הבטחון מביאה הישועה גם על ידי מדת הדין

וזה מה שאמר הכתוב עזי וזמרת קה ויהי לי לישועה, הישועה הגיעה ממנה שהד' יתברך היה עזי ומעוזי שהוא היה בטחוני וזה היה לי לישועה, שעל ידי הבטחון מגעת הישועה.

והנה כי כיון דהדין הוא המציל את ישראל כשהם בוטחים בד' יתברך ולכן ברוח אפיך נערמו מים שמדת הדין היא עזרתם לישראל וזה מוסר השכל שכל זמן שישראל בבטחון גמור זוכים לישועת ד' גם במדת הדין.

וכן אמר הכתוב ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לד' כי גמל עלי, והיינו כשבטחנו בהקב"ה אז יגל לבי בישועתך, וכן אמר הכתוב באלוקים נעשה חיל והוא יבוס צרינו, היינו בשם אלוים נבוס צרינו והוא כמו שנתבאר שאפי' בשם של מדת הדין יבוס צרינו שעל ידי מדת הבטחון זוכה שגם מדת הדין מאבדת צרינו ממנו.

וראיתי מעשה עם הגה"צ ר' חיים יעקב קלפהולץ זצ"ל שהיה מתמיד עצום והיה צריך להשיא את בתו ולא היה בביתו כלום ואמרו לו שישאל אצל החזן איש אם יסע לארה"ב לגייס כספים להשיא את בתו ובא אצל מרן החזן איש ואמר לו לנסוע לארה"ב, והגאון מטשעבין כששמע את עצת החזן איש אמר לו שהחז"א לא אמר שיאסוף כסף אלא יסע לשם וילמד כמו שרגיל בביתו בארץ ישראל, והגיע לשכונת סטמאר זצ"ל ולמד בבית המדרש ולא עשה כלום והלך לדבר בלימוד עם האדמו"ר מטשטמאר זצ"ל ושאל עליו האדמו"ר מה עושה כאן בארה"ב ואמר לו שבא בשביל להשיא את בתו והאדמו"ר הביא לו את כל צרכו מה שצריך בשביל להשיא את בתו, מעשה זה הובא ביחי ראובן פרשת בשלח בארוכה יעו"ש.

הנסיגות הקשים הם קודם שהולכים להשיג מדרגה גבוהה יותר

וכן הוא במלחמת היצר שהוא שרו של עשו בכל עת שיש מלחמה גדולה סימן הוא שעומדים קודם השגה של מדרגה גבוהה יותר וכן מבואר בפרשת העקידה אחר עקידת יצחק כתיב וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל "אחר נאחו בסבך בקרניו" וילך אברהם ויקח את האיל ויעלהו לעלה תחת בנו, ואמרו חז"ל בפרקי דרבי אליעזר פרק ר' י' זכריה אומר אותו האיל כשנברא בין השמשות היה ובה להתקרב תחת יצחק והיה סמואל עומד ומסמטניו כדי לבטל קרבנו של אברהם אבינו ונאחו בשני קרנותיו בין האילנות, שנ' וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחו בסבך בקרניו, מה עשה אותו האיל פשט את ידו ואחז בטלתו של אברהם אבינו ונאחו בשתי קרנותיו בין האילנות, שנ' וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר, והביט אברהם וראה האיל והלך והתירו והקריבו תחת יצחק בנו, שנ' וילך אברהם ויקח את האיל וכו', עכ"ל, ומבואר הדיעה ד"ר קודם שהולך לעשות מעשה גדול הוא נלחם כדי שלא ישיגוהו.

וכן שמעתי שהח"א אמר לאחד שרצה לצאת לאמריקא שרק אם יתן לו תקיעת כף שלא יחלל שבת הוא יכול לצאת לאמריקא ומצא עבודה שלא היה צריך לחלל שבת ויום אחד אמר לו בעל העסק שאינו יכול להעסיקו אם לא יעבוד בשבת והתפטר מתפקידו ואחר חצי שנה שלא היה לו פרנסה והיה קשה לו ביותר בשב"ק הלך לעבוד לפרנסתו ובהליכתו נזכר שנתן להח"א תקיעת כף וחזר לביתו, ובמוצ"ש הגיע בעל העסק ואמר שיכול לחזור לעבודה בלא לעבוד בשבת וסיפר לו שהתערב עם חברו שאם יפטרנוהו הוא לא יעבוד בכל מחיר ואמרו שניסוהו חצי שנה והיום נגמור החצי שנה ועמד בנסיון ונתן לו פרנסתו ברווח, וראוי שיעקר הנסיון היה בגמר הנסיון קודם הצלחתו וכו"ל.

